

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 5, p. 57-74, October 2012

**SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE ÖĞRENCİLERİN ELEŞTİREL
DÜŞÜNME BECERİLERİNİ GELİŞTİRMEK İÇİN
ÖĞRETMENLERİN YAPTIKLARI ETKİNLİKLER**

*ACTIVITIES BY TEACHERS TO IMPROVE STUDENTS' CRITICAL THINKING
SKILLS IN THE SOCIAL STUDIES*

Yrd. Doç. Dr. Tekin ÇELİKKAYA

Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği

Abstract

In this research investigated implementation status of activities by teachers to improve students' critical thinking skills in the social studies and according to the gender, graduated and seniority of these activities differential-non differential . Data was collected by the scale from 100(50 class teachers(4th and 5th. class) and 50 social studies teachers) in different schools in the Kırşehir, in 2010-2011 academic year.The sample of the research, was created by using random sampling.Analysis results, the value of KMO, 788, and Bartlett's value was 1618.629 (p <.05). In the study, a five likert type scale used and on the data packet with the program SPSS 15 percent, frequency, t-test, ANOVA and Pearson correlation analysis was made. As a result of the test analysis Cronbach Alpha (n = 100) internal consistency coefficient was found to be .901. In addition, the scale "guidance", "incentive-supportive", "media-allow" and "relationship building" events under the names were collected from 4 factors. Teachers were often all lower dimensions at the level of their activities Activities by Teachers non differential their gender, professional seniority and according to the variables of the has graduated in the Social studies.

Keywords: Social Studies, Student, Critical Thinking Skills, Effective, Teacher

Öz

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yapılan etkinliklerin uygulanma durumları ve bu etkinliklerin cinsiyetlere, mezun olunan alana ve mesleki kıdeme göre farklılaşıp-farklılaşmadığı incelenmiştir. Veriler 2010-2011 eğitim-öğretim yılında Kırşehir il merkezinde farklı okullarda görev yapan 50 sınıf öğretmeni (4. ve 5.sınıf) ile 50 sosyal bilgiler öğretmeni olmak üzere toplam 100 öğretmene uygulanan ölçek yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın örnekleme, seçkisiz örnekleme kullanılarak oluşturulmuştur. Analiz sonuçlarında, KMO değerinin ,788 ve Bartlett's değeri 1618,629 olarak bulunmuştur ($p < .05$). Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen 38 maddelik ve 5'li likerten oluşan ölçekten elde edilmiştir ve veriler üzerinde SPSS 15 paket programıyla yüzde, frekans, t-testi, ANOVA ve Pearson korelasyonu analizleri yapılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda testin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı,901 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçek "rehberlik", "özendirici-destekleyici", "ortam-imkan sağlama" ve "ilişki kurma" etkinlikleri adları altında 4 faktörde toplanmıştır. Öğretmenlerin, tüm alt boyutlarda etkinlikleri sık sık düzeyinde yaptıkları bulunmuştur. Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerin yaptıkları etkinliklerin cinsiyet, mezun olunan alan ve mesleki kıdem değişkenlerine göre farklılaşmadığı bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler dersi, Öğrenci, Eleştirel Düşünme becerisi, Etkinlik,Öğretmen

1.Giriş

Eleştirel kelimesinin İngilizce karşılığı olan "critical" kelimesi değerlendirme, yargılama, ayırt etme anlamlarına gelen Yunanca "kritikos" teriminden türetilmiş, Latince'ye "criticus" olarak geçmiş ve bu yolla diğer dillere yayılmıştır (Seferoğlu ve Canbıyık,2006:194).

Toplumda eleştiriye yönelik genel kanı, "Bir kimseyi, bir olayı ya da bir nesneyi kötü yönleriyle ele almak ve onu kınamak ya da her şeyi reddetmek." şeklindedir. Bu şekilde eleştiri, çoğu zaman tenkit ile karıştırılmaktadır.Tenkit manasındaki eleştiri ise, "bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek maksadıyla inceleme işi" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 1998).

Eleştirel düşünmenin literatürde ortaya konulan sayısız tanımı vardır. Bunlardan birkaçı aşağıda verilmiştir:

Eleştirel düşünme, bireyin elde ettiği bilgiyi sürekli sorgulayarak, standartlara ve ölçütlere göre değerlendirme ve bir yargıya varmasını sağlayan beceri (Semerci,1999:12); bireyin kendi düşüncelerinin farkında olarak, başkalarının düşüncelerini de göz önüne alması ve bireyin kendi kendisini, başkalarını ve çevresindeki olayları anlamlandırmaya çalışan aktif bir süreç (Özden,2003:158; Çubukcu,2006:22); bilgi edinme sürecinde, irdeleyebilmeyi, çok yönlü sorgulayabilmeyi gerektiren düşünme süreçlerini etkili, tarafsız ve disiplinli bir şekilde uygulayabilmeyi, yeni durum ve ürünleri kriterlere dayalı değerlendirmeyi ve geliştirmeyi içeren zihinsel ve duyuşsal bir süreç (Akınoğlu,2003:13; Gültekin,2004:42); öğrenciden daha önce bildikleri şeyleri uygulamaları ve kendi düşüncelerine değer biçip, özellikle eleştirel düşünmenin sonucu olarak davranışlarını değiştirmeleri (Norris,1985:40); yaptığımızı ya da inandığımızı karar verirken makul ve yansıtıcı olarak düşünme (Ennis,2001); herhangi bir konuda en mantıklı ve açıklanabilir noktaya ulaşmada, rasyonel düşünme önündeki birçok engeli fark etme ve üstesinden gelme çabalarında aklımızı ve zekâmızı etkili bir şekilde kullanma süreci (Haskins,2006:2) olarak tanımlanmaktadır.

Eleştirel düşünmenin farklı bakış açılarına göre tanımlamalarının dışında da disiplinler arası bir tanıma ulaşmak adına çeşitli çalışmalar da yapılmıştır. Örneğin, 1990 yılında Amerikan Psikoloji Derneğinin (APA) öncülüğünde Amerika Birleşik Devletleri ve Kanada'dan 46 kuramcının katılımıyla yapılan çalışmalar sonunda eleştirel düşünme, "bireyin ne yapacağına ve neye inanacağına karar vermesi için çözümleyici, değerlendirmeye yönelik bilinçli yargılarda bulunması ve bu yargıları ifade etmesi" biçiminde tanımlanmıştır (Seferoğlu ve Akbıyık,2006 :195).

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle, “eleştirel düşünme, bireyin herhangi bir durumun doğruluğunu ya da yanlışlığını değerlendirirken analiz, sentez, değerlendirme gibi üst düzey zihinsel süreçlerini kullanmasını gerektiren, düşünme süreçlerinin etkili bir şekilde kullanıldığı bir süreç” olarak tanımlanabilir.

Öğrencilerde bilimsel ve eleştirel düşünme yetisinin geliştirilmesini hedefleyen bir eğitim anlayışının, hiç kuşku yok ki, mevzuatı, öğretim programlarını, ders kitaplarını ve yardımcı kaynakları, ders materyallerini, öğretmen yetiştiren kurumları ve hizmet içi eğitimleri ilgilendiren çok yönlü ve boyutlu bir dönüşümü sağlaması gerekmektedir. Türk eğitim sistemini düzenleyen mevzuat incelendiğinde, önemli bir bölümünün, öğrencilerde bilimsel ve eleştirel düşünme yetisinin geliştirilmesine imkan **tanımayan** bir zihniyet yapısını ortaya koyduğu görülmektedir. 12 Mart döneminin ürünü olan ve 12 Eylül 1980 darbesinden sonra 1983 tarihinde çıkarılan 1973 tarihli yasayla kimi değişikliklere uğratılmış olarak halen yürürlükte bulunan Milli Eğitim Temel Kanunu'ndan başlayarak, öğrencilerde bilimsel ve eleştirel düşünmeyi, yaratıcılığı ve katılımcılığı geliştirmeye yönelik olarak düşünülmesi gereken faaliyetleri düzenleyen 1983 tarihli “İlköğretim, Lise ve Dengi Okullar Eğitici Çalışmalar Yönetmeliği”ne kadar eğitimi düzenleyen mevzuatın temel özelliği, siyasal ve sosyal muhafazakarlık olarak tanımlanabilecek bir zihniyeti hakim kılmasıdır. Öğrencilerde bilimsel ve eleştirel düşünme kapasitesinin geliştirilmesi konusundaki en önemli engellerden biri de, ilk ve orta öğrenim kurumlarındaki öğretim programlarıdır. Bu açıdan bakıldığında, zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasını öngören 4306 Sayılı Eğitim Reformu Yasası'nın en önemli zaaflarından biri, ilk ve orta öğretimde radikal bir öğretim programı değişikliğine eşlik etmemiş olmasıdır. Başka bir anlatımla zorunlu ilköğretimin 8 yıla çıkarılmasının, ilköğretimin pedagojik misyonunu değiştirmiş olduğu dikkate alınmamıştır. (Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz,2003:14-16)

Oysa Avrupa örneği incelendiğinde, genelde öğretim programlarına yönelik reformların özellikle 1980'lerin ikinci yarısından itibaren hız kazanan eğitimde yapısal reformlar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Aynı dönemde Almanya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Avusturya, Finlandiya, İngiltere ve İzlanda'da, eğitim sisteminde yapısal reformlara gidilmeksizin zorunlu öğretimin düzenlenmesine ilişkin yeni bir anlayışın benimsenmesi sonucu, öğretim programlarında kavrayış, hedef, içerik, düzenleme, metodolojik uygulama ve değerlendirme ölçütleri açısından önemli değişikliklere gidilmiştir.Öte yandan Avrupa ülkelerinin öğretim programları incelendiğinde öğrencilere farklı düşünme stratejileri ve entelektüel beceriler kazandırma yolunda felsefe, mantık, sosyoloji, medya okuryazarlığı derslerinden yararlandığı gözlemlenmektedir. Burada vurgulanması gereken nokta, öğrencilerde eleştirel düşünme yetisini geliştirmeye yönelik bu stratejinin öğretim programlarına yeni derslerin (ya da ünitelerin) eklenmesiyle sınırlı olmadığıdır. Öğretim programları ve ders kitapları hakkında gerekli şartların yerine getirilebilmesi, sınıf içinde öğrenciyle doğrudan temas halinde olan öğretmenin donanımı,

öğrenciye dönük tutumları ve sınıf içinde yaratılmasına katkıda bulunduğu atmosferle yakından ilişkilidir (Gürkaynak ve dğr,2003:16-22).

Günümüzde,eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi, ilköğretimden üniversiteye kadar bütün eğitim kademelerinde önemli bir amaç olarak görülmektedir. MEB tarafından 2005 yılında hazırlanan ilköğretim programlarında da, beceri öğretimine oldukça önem verilmekte ve özellikle Sosyal Bilgiler dersinde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Sosyal Bilgiler Programı, ilköğretim 4 -7. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceriyi kazandırmanın yanında, kendine özgü 5 beceriyi kazandırmayı da amaçlamaktadır.Bu ilk becerilerden biri de eleştirel düşünme becerisidir. Eleştirel düşünme becerisi birçok alt beceriyi içerisinde barındırır. Bunlar (MEB, 2005; 47-48);

1. Bir kanıtı kullanma ya da referansa dayanma
2. Sebep-sonuç ilişkisini belirleme
3. İlkeleri türetme
4. Genelleme yapma
5. Farklı bakış açılarını açıklama
6. Kararları sorgulama
7. Sınıflama yapma
8. Değerlendirme (ölçüt belirleme)
9. Karşılaştırma yapma
10. İlgili ve ilgisiz bilgiyi ayırt etme
11. Kalıp yargıları fark etme
12. Çıkarımda bulunma gibi alt becerileri içerir.

Sosyal Bilgiler 4-7.sınıf programları incelendiğinde eleştirel düşünme becerisine hangi ünitelerde yer verildiği Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Sosyal Bilgiler 4-7.Sınıf Programlarında Eleştirel Düşünme Becerilerinin Kazandırıldığı Üniteler

Sınıf	Üniteler	Doğrudan Verilecek Beceri
4	Birey ve Toplum	Kanıtı tanıma ve kullanma
4	Bilim,Teknoloji ve Toplum	Karşılaştırma yapma
4	Güç,Yönetim ve Toplum	Sebep-sonuç ilişkisini belirleme
5	Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Olgu ve düşünceleri ayırt etme
6	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsel genelleme yapma
6	İpek Yolunda Türkler	Çıkarımda bulunma
7	Türk Tarihinde Yolculuk	Tarihsel olguları ve yorumları ayırt etme
7	Ülkeler Arası Köprüler	Kalıp yargıları fark etme

Eğitimin en önemli amacı, eleştirel ve çok yönlü düşünebilen, düşüncelerini en uygun şekilde hayata aktararak hem bireysel hem de toplumsal gelişime destek sağlayan, sorgulayabilen, yaratıcı, problem çözebilen, insanlara saygılı ve düşüncelere hoşgörü ile bakabilen becerilere sahip sorumlu vatandaşlar yetiştirmektir.Bireylerinin kendileriyle ilgili gelişmeler ve tartışmaların dışında kalmaması ve katılımcı vatandaşlar olabilmesi için sahip olması gereken en önemli özelliklerden birisi eleştirel düşünme becerilerini kazanmış olmalarıdır. Bu da okullarda eleştirel düşünmenin öğretilmesine dönük etkinliklere yer verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Wilks (1995)'e göre okulların, iyi sorgulayan, daha fazla katılımcı olan, tartışmalara daha açık olan, tahminleri ve öncelikleri belirleyen, alternatifler arayan, çeşitli görüşlerden anlam çıkaran öğrenciler yetiştirilebilmesi için öncelikle dersleri verecek öğretmenleri bu yeterlilikleri kazanacak şekilde yetiştirmek gerekir (Akt:Aybek, 2007:8).

Yıldırım (1988,33) eğitimin her basamağında, öğrencilere zeka ve yetenekleri doğrultusunda düşünme becerilerinin kazandırılabilceğini belirtmektedir. Buna bağlı olarak eleştirel düşünme de eğitim yoluyla bireylere kazandırılabilir ve geliştirilebilir. Ancak eleştirel düşünmede dahil hiçbir beceri sözle, tanımlama ile ya da öğütlerle öğretilemez. Çocuk öğretilmek istenen beceriye ilişkin oluşturulan deneyim ve yaşantıların içine sokulmalıdır. Yani çocuk gerçek bir eleştiri etkinliğine katılmalıdır. Bunun için bireysel ya da grup halinde olacağı etkinlikler içinde somut sorunlar, gerçek ya da örnek olarak seçilen durumlarla karşı karşıya bırakılmalıdır. Başkalarının ya da kendisinin öne sürdüğü çözüm önerilerini, yargı ve düşünceleri, geçerli olduğunu iddia ettiği kuralları, yöntem ve ölçütleri, irdeme; kanıtların yeterli olup olmadığını tartma, gereken deneyim ve yaşantıları oluşturan etkinliklere yer verilmelidir (Akt : Özdemir, 2006:37).

Bireyler, yeni bilgileri ön bilgileriyle harmanlayarak tam ve anlamlı bir şekilde, bilgiyi açık, doğru ve eksiksiz öğrenebilmeleri ve öğrendiklerini yaşama aktarabilmeleri için mutlaka okul sıralarında eleştirel düşünme becerilerini kazanmalıdırlar. Eleştirel düşünme becerilerinin kazandırılmasında eğitim ortamlarının düzenleyicisi olan öğretmenlere bu konuyu iyi bilmek ve öğrenme ortamını ona göre düzenlemek gibi önemli görevler düşmektedir (Çalışkan,2009:60).

Beyer (1988:26-30)'e göre eleştirel düşünme becerisi kazanan bireyler sorunu veya problemi açık şekilde ifade edebilirler, düşünmeden hareket etmezler, çalışmalarını kontrol ederler, yeni düşünceler oluşturmaya istekli olurlar, ortaya atılan iddiaların neden ve kanıtlarını araştırırlar ve sunarlar, yeterince kanıt buluncaya kadar sürekli kuşku duyma eğiliminde olurlar.

Bu beceriler yaşam için özellikle bireylerin yaşama hazırlandığı en önemli ders olan Sosyal Bilgiler öğretimin temel hedefidir. Bu nedenle, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik araştırmalar oldukça önemlidir. Türkiye'de, programda eleştirel düşünmeye yer verilme durumu ve becerilerin öğrenmeye etkisi (Demirkaya, 2003; Özdemir, 2006;Gömlüksiz ve Kan, 2009; Çalışkan, 2009) öğrencilerin eleştirel düşünme durumları (Akar, 2007;Korkmaz ve Yeşil 2009), öğretmen adaylarının, öğretmenlerin eleştirel düşünme gücü ya da durumu (Hayran, 2000;Kürüm, 2002;Özdemir, 2005;Aybek, 2006; Tümkiye ve Aybek, 2008; Zayıf, 2008; Narin,2009; Korkmaz, 2008), öğrencilere düşünme becerileri kazandırmada öğretmen yeterlikleri ve yapılan etkinlikler (Gelen,2002;Yağcı,2008) gibi çalışmalar yapılmıştır.

Yurtdışında yapılan araştırmalar incelendiğinde eleştirel düşünmenin akademik başarıya olan etkisini incelemeye yönelik araştırmaların ön plana çıktığı gözlenmektedir. Bu araştırmalarda eleştirel düşünmenin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği (Ip, Lee, Lee, Chau, Wootton ve Chang, 2000; Adams ve diğerleri 1999) şeklindeki bulgular daha fazla olmakla birlikte çelişkili sonuçların elde edildiği de (Facione ve Facione, 1997) görülmektedir. Ayrıca eleştirel düşünmenin öğrenmeyi daha bilinçli duruma getirdiği, öğrenci yanıtlarının niteliğini yükselttiği, öğrencilerin bilişsel farkındalıklarını artırdığı yönündeki bulgular dikkat çekmektedir. Düşünme eğilimleri konusunda cinsiyetler arasındaki farklılıkları inceleyen Facione, Giancarlo, Facione ve Gainen (1995) bayan üniversite öğrencilerinin açık fikirli

olmaya ve bilişsel olgunluğa erkek üniversite öğrencilerinden daha çok eğilimli olduklarını, erkek üniversite öğrencilerinin ise bayan üniversite öğrencilerinden daha fazla çözümleyici düşünme eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir (Akt: Seferoğlu ve Akbıyık, 2006:197).

Araştırmanın Amacı

Öğrenme ve öğretme ortamında düşünme sürecinin gerçekleşmesini ve gelişmesini sağlayacak en önemli etmenlerden biri de öğretmenlerdir. Öğretmenlerin öğrenciye ne düşüneceğinden çok nasıl düşüneceğini ve düşünmenin günlük yaşamdaki önemini kavramalarını sağlayacak yönde bir rehberlik sunması, kullanacağı yöntem ve teknikleri de buna göre belirlemesi gerekmektedir. Öğrencilerin eleştirel düşünme gücünü geliştirmek istiyorsak, öğretmenlerin de eleştirel düşünme becerisini geliştirmek için yaptıkları etkinliklerin ve bunların etkililiğinin belirlenmesi gerekmektedir.

Araştırmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

1- Sosyal Bilgiler Dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinliklerin kullanım sıklıkları ne düzeydedir?

2-Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinlikler cinsiyet, mesleki kıdem ve mezun olunan alana göre farklılaşmakta mıdır?

3- Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinliklerin alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Yöntem

Araştırmada betimsel yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda araştırma, değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeye yönelik niceliksel ve ilişkisel bir çalışmadır. Araştırmanın verileri Likert tipi ölçme aracı kullanılarak toplanmıştır. Araştırmanın verileri yüzde, frekans, t-testi, aritmetik ortalama, ANOVA ve Pearson korelasyonu analizleri ile elde edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini; 2010-2011 eğitim öğretim yılında Kırşehir il merkezindeki ilköğretim okullarında görev yapan 4- 5 sınıf öğretmenleri ile sosyal bilgiler öğretmenleri oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini ise 30 ilköğretim okulundaki 50 sınıf öğretmeni ile 50 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, seçkisiz örnekleme kullanılarak oluşturulmuştur. Yıldırım ve Şimşek'e (2003:65) göre bir evrenden, istatistik hesaplarla evreni temsil edebilme büyüklüğüne sahip ve tamamen rastgele yöntemle bir örneklem seçmek mümkündür. Buna seçkisiz örnekleme denir. Araştırma grubuna giren öğretmenlere ait demografik özellikler Tablo 2'de sunulmuştur. Araştırmanın örneklemini 100 kişiden oluştuğu için tablolarda frekans ve yüzde değerleri aynı olduğundan her ikisini temsilen tek değer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

		Bay		Bayan		Toplam
Cinsiyet	<i>f / %</i>	59		41		100
Mesleki Kıdem	<i>f / %</i>	0-5 yıl	6-10 yıl	11 -15yıl	16 ve üstü	Toplam
		12	19	36	33	100
Mezun Olunan Bölüm	<i>f / %</i>	Sınıf Öğrt.	Sosyal Bil. Öğrt.	Eğitim Fak.(Tarih-Coğrafya)	Fen-Edb.(Tarih-Coğrafya)	Toplam
		50	31	18	1	100

Tablo 2 incelendiğinde araştırma grubu, 59'u bay ve 41'bayan olmak üzere toplam 100 öğretmenden oluşmaktadır. Mesleki kıdemlerine göre öğretmenlerin, 12'si 0-5 yıl, 19'u 6-10 yıl, 36'sı 11-15 yıl ve 33'ü 16 ve üstü kıdeme sahiptir. Mezun olunan bölümlere baktığımızda ise 50'si sınıf öğretmenliği, sosyal bilgiler öğretmeleri temsil noktasında 31'i Sosyal Bilgiler öğretmenliği, 18'i Eğitim Fak. (Tarih-Coğrafya), 1'i Fen-Edb. (Tarih-Coğrafya) bölümlerinden mezun olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğretmenlerin, sosyal bilgiler dersinde, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yaptıkları etkinlikler (40 madde) için Yağcı (2008) tarafından geliştirilen ölçek, araştırma konusuna uyarlanarak ve genişletilerek yeniden oluşturulmuştur. 40 maddeden oluşan etkinlik ölçeği, Likert tipi dereceleme biçiminde hazırlanmış ve "her zaman=5" ile "hiçbir zaman=1" arasında puanlanmıştır. Ölçeğin yapı geçerliliği çalışması için ilk olarak veriler üzerinde Kaiser Meyer Oklin (KMO) ve Bartlett's test analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçlarında, KMO değerinin ,788 ve Bartlett's değeri 1618,629 olarak bulunmuş ($p < .05$); maddelerin faktör yüklerinin ,30'un üzerinde olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan bu ölçme aracının ön uygulaması ($n=100$) sonucunda güvenilirliği düşüren 2 madde çıkarılmıştır. Yapılan güvenilirlik analizi sonucunda testin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı ,901 olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçek 4 faktör altında toplanmıştır. Bu faktörlere maddelerin içerikleri dikkate alınarak "rehberlik", "özendirici-destekleyici", "ortam-imkân sağlama" ve "ilişki kurma" etkinlikleri adları verilmiştir. Buna göre ölçekte yer alan maddelerin; 15'i rehberlik etkinliklerine; 10'u özendirici-destekleyici etkinliklere; 6'sı ortam-imkan sağlama etkinliklerine ve 7'si de ilişki kurma etkinliklerine aittir.

Ölçek Formu: Veri grubunun, cinsiyet, mesleki kıdem ve mezun olduğu alan ile ilgili bilgiler gibi demografik özellikleri ölçek aracılığıyla toplanmıştır. Ölçekte, öğretmenlerin, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yaptıkları etkinliklerin uygulama sıklıkları hakkında ifadeler bulunmaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Kırşehir il merkezinde sayısının az (50) olması sebebiyle 100 kişiden oluşan 4. ve 5. sınıf öğretmenlerine pilot uygulama yapılarak ölçeğin anlaşılabilirliği konusunda geribildirim alınmış, gerekli son düzenlemeler yapılarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Ölçek, 100 öğretmene uygulandıktan sonra elde edilen veriler bilgisayar ortamına aktarılmış ve verilerin analizinde SPSS 15 (Statistical Packet for Social Sciences) istatistik programı kullanılmıştır. Ölçekte, öğretmenlerin etkinliklere yer verme derecelerini ortaya koymak amacıyla aritmetik ortalamalar, frekans ve yüzdeler alınmış olup yorumlar aritmetik ortalama üzerinden yapılmıştır. Bu değerlere göre, öğretmenlerin yaptıkları etkinliklerin durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Cinsiyet değişkenine göre bağımsız t-testine, mezun olunan alana ve mesleki kıdem değişkenlerine göre yaptıkları etkinliklerin durumları arasında anlamlı farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla varyans analizi sonuçlarına (ANOVA) bakılmıştır. Alt boyutlar arasındaki ilişki için ölçeğin alt boyutlarından elde ettikleri puanlar Pearson korelasyonu ile analiz edilmiştir. Bu ölçekte bir maddeden alınabilecek en yüksek puan 5, en düşük puan ise 1'dir. Diğer taraftan, anlamlılık testlerinde $p < ,05$ düzeyi anlamlılık için yeterli görülmüştür.

3. Bulgular ve Yorum

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için yapılan etkinliklerin uygulanma düzeylerini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın birinci sorusuna yanıt verebilmek için, 4 faktör altında toplanan etkinliklerin frekans ve aritmetik ortalamalarına yer verilmiş olup ifadeler aritmetik ortalama üzerinden yapılacaktır. Örneklem 100 öğretmenden oluştuğu için frekans ve yüzde değerleri aynı olduğundan tablolarda ikisinin yerine tek değer verilmiştir.

Öğretmenlerin Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

Araştırmanın ilk problem cümlesi olan Sosyal Bilgiler Dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinliklerin kullanım sıklıklarına ilişkin veriler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Öğretmenlerin Rehberlik Boyutlu Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

REHBERLİK BOYUTLU ETKİNLİKLER	f %	5	4	3	2	1	\bar{X}	S
		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Seyrek	Hiçbir zaman		
1.Soru-cevap yöntemini kullanarak öğrencileri düşünmeye ve kendi düşüncelerini aktarmaya yönlendiririm.	f %	57	34	9	-	-	4,48	,65
8.Açık uçlu sorular sorarak düşündürmeye çalışırım.	f %	32	43	24	1	-	4,06	,77
9.Öğrencilere sorunun çözümüne nasıl ulaştığımı açıklarım.	f %	30	37	28	5	-	3,92	,88
13.Sorulan sorulara verilen farklı cevapları sınıf içerisinde tartışmalarını isterim.	f %	25	46	24	4	1	3,90	,85
19.Konuların sebep-sonuç ilişkisi içerisinde incelenebileceği etkinlikler sunarım.	f %	28	50	19	3	-	4,03	,77
22.Konular işlenirken çelişkili durumları ortadan kaldırıyorum.	f %	29	45	18	8	-	3,95	,89
23.Konular işlenirken konular arasında karşılaştırma yapmaya gerek <u>duymam.</u>	f %	31	25	22	16	6	3,59	1,24
24.Öğrencilere olay-durum arasında güçlü ve zayıf yönlerini bulmaları için rehberlik ederim.	f %	20	47	30	3	-	3,84	,77
26.Olay-durum vb.nin arkasındaki nedenleri öğrencilere, kendim açıkça ifade ederim.	f %	35	41	19	5	-	4,06	,86
28. Yapılan bir açıklamanın eksik taraflarını ve belirsizliklerini, kendim ifade ederim.	f %	32	44	21	3	-	4,05	,80
32.Yansız” değil, “sınıfta tartışmaya katılan ama yönlendirmeyen” olurum.	f %	30	41	22	7	-	3,94	,89
33. Öğrenci-öğrenci ve öğrenci öğretmen iletişimini sağlarım.	f %	41	43	14	2	-	4,23	,76
34.Ahlaki yargılar oluşturulmasına yardım ederim (“sence neden bu diğerinden daha iyi?”)	f %	35	46	17	2	-	4,14	,76
37.Herkese fikrini söyleme şansı tanırım ama kimseye baskı <u>yapmam.</u>	f %	51	32	10	7	-	4,27	,90
38. Hiç kimseyi konu hakkında görüşü olmadığı ya da görüşünü dile getirmediği için <u>utandırman.</u>	f %	1	3	16	26	51	1,77	,93
TOPLAM							3,88	,40

Tablo 3’e baktığımızda Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin *rehberlik boyutlu* yaptıkları etkinliklere yönelik maddelerin ortalamaları 1,77 ile 4,48 arasında değişmektedir. En yüksek aritmetik ortalama ölçeğin 1. maddesindeki “*Soru-cevap yöntemini kullanarak öğrencileri düşünmeye ve kendi düşüncelerini aktarmaya yönlendiririm.*” ifadesine aitken (4,48) iken en düşük aritmetik ortalama 38.maddedeki “*Hiç kimseyi konu hakkında görüşü olmadığı ya da görüşünü dile getirmediği için utandırman*” ifadesine aittir (1,77).Öğretmenin rehberlik boyutlu yaptıkları

etkinliklerin genel olarak aritmetik ortalamasının 3,88 olduğu ve bu boyuttaki etkinliklerin “sık sık” yapıldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde eleştirel düşünmeyle ilgili kullanılan etkinliklere ilişkin ikinci alt boyut “Özendirici-destekleyici boyutlu etkinlikler” dir. Bu boyutla ilgili maddelere verilen yanıtların kullanım sıklıklarına ilişkin değerler Tablo 4’ te gösterilmektedir.

Tablo 4.Öğretmenlerin Özendirici-Destekleyici Boyutlu Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

ÖZENDİRİCİ-DESTEKLEYİCİ BOYUTLU ETKİNLİKLER	f %	5	4	3	2	1	\bar{X}	S
		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Seyrek	Hiçbir zaman		
2.Öğretmen kolaylaştırıcılığında tartışarak (ya da “görüş geliştirme”, “konuşma halkası”, “istasyon” gibi etkileşimsel yöntemler kullanımıyla) soru üretmeyi, çıkarımda bulunmayı, gerçekleştirmeyi özendiren çalışmalar yaparım.	f %	17	47	29	7	-	3,74	,82
3.Drama yöntemini kullanarak öğrencileri düşünmeye yönlendiririm.	f %	12	35	33	16	4	3,35	1,01
10.Öğrencileri soru sormaya cesaretlendiririm.	f %	48	36	14	2	-	4,30	,78
12.Öğrencilerin vermiş oldukları yanlış cevapları düzeltmeleri veya eksik cevapları tamamlamaları için öğrenciyi desteklerim.	f %	42	42	12	4	-	4,22	,81
17.Bir sosyal ya da tarihi sorunu kendi cümleleriyle ifade etmeleri için cesaretlendiririm.	f %	28	46	22	4	-	3,98	,81
20.Öğrencilere olay-durum vb. arasında benzerlik ve farklılık bulmaları için desteklerim.	f %	25	48	23	4	-	3,94	,80
21. Öğrencilere olay-durum vb. arasında avantaj ve dezavantaj bulmaları için desteklerim.	f %	19	42	34	5	-	3,75	,82
25. Öğrencilerin sınıfta olumlu-olumsuz fikirlerini çekinmeden ifade etmeleri için cesaretlendiririm.	f %	38	41	18	3	-	4,14	,81
29.Tartışmaya katılmayı özendiririm. (“bu görüşe katılanlar kimler?”, “neden katılıyorsun?”).	f %	40	41	18	1	-	4,20	,76
36. Farklı bakış açılarını özendiririm (“farklı bir düşüncesi olan var mı?”)	f %	34	46	19	1	-	4,13	,74
TOPLAM							3,97	,48

Tablo 4’e baktığımızda etkinliklere yönelik maddelerin ortalamaları 3,35 ile 4,30 arasında değişmektedir. En yüksek aritmetik ortalama ölçeğin 10. maddesindeki “Öğrencileri soru sormaya cesaretlendiririm.” ifadesine aitken (4,30) iken en düşük aritmetik ortalama 3.maddedeki “Drama yöntemini kullanarak öğrencileri düşünmeye yönlendiririm.” ifadesine aittir (3,35).Öğretmenin özendirici-destekleyici boyutlu yaptıkları etkinliklerin genel olarak

aritmetik ortalamasının 3,97 olduğu ve bu boyuttaki etkinliklerin “sık sık” yapıldığı görülmektedir

Sosyal bilgiler dersinde eleştirel düşünmeyle ilgili kullanılan etkinliklere ilişkin üçüncü alt boyut “Ortam-İmkan sağlama boyutlu etkinlikler” dir. Bu boyutla ilgili maddelere verilen yanıtların kullanım sıklıklarına ilişkin değerler Tablo 5’ te gösterilmektedir.

Tablo 5. Öğretmenlerin Ortam-İmkan Sağlama Boyutlu Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

ORTAM-İMKAN SAĞLAMA BOYUTLU ETKİNLİKLER	f %	5	4	3	2	1	\bar{X}	S
		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Seyrek	Hicbir zaman		
4.Öğrencilerin sınıf içinde rahatça görüşlerini ifade edebilmelerine olanak sağlarım.	f %	50	39	11	-	-	4,39	,68
6. Öğrencilerin ders esnasında günlük yaşamla bağlantı kurmalarını sağlarım.	f %	12	21	36	27	4	3,10	1,05
7. Çoklu zeka kuramından faydalanıyorum.	f %	16	45	29	9	1	3,66	,89
11.Öğrencilerin soru üretebilmeleri ve sorulan soruları cevaplandırabilmeleri için yeterli süre veririm.	f %	36	47	17	-	-	4,19	,70
30.Grup çalışmaları gerektiren etkinliklere yer veririm.	f %	27	35	28	10	-	3,79	,95
35. Oturma düzeninin(U, küme gibi) verimli tartışmaya ve dolayısıyla olumlu ve istendik bir sınıf atmosferine uygun hale getiririm.	f %	18	31	29	16	6	3,39	1,13
TOPLAM							3,75	,49

Tablo 5’e baktığımızda etkinliklere yönelik maddelerin ortalamaları 3,10 ile 4,39 arasında değişmektedir. En yüksek aritmetik ortalama ölçeğin 4. maddesindeki “Öğrencilerin sınıf içinde rahatça görüşlerini ifade edebilmelerine olanak sağlarım..”ifadesine aitken (4,39) iken en düşük aritmetik ortalama 6.maddedeki “Öğrencilerin ders esnasında günlük yaşamla bağlantı kurmalarını sağlarım.” ifadesine aittir (3,10).Öğretmenin ortam-imkan sağlama boyutlu yaptıkları etkinliklerin genel olarak aritmetik ortalamasının 3,75 olduğu ve bu boyuttaki etkinliklerin “sık sık” yapıldığı görülmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde eleştirel düşünmeyle ilgili kullanılan etkinliklere ilişkin dördüncü ve son alt boyut “İlişki kurma boyutlu etkinlikler” dir. Bu boyutla ilgili maddelere verilen yanıtların kullanım sıklıklarına ilişkin değerler Tablo 6’ da gösterilmektedir.

Tablo 6.Öğretmenlerin İlişki Kurma Boyutlu Yaptıkları Etkinliklere İlişkin Bulgular

İLİŞKİ KURMA BOYUTLU ETKİNLİKLER	f %	5	4	3	2	1	\bar{X}	S
		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Seyrek	Hiçbir zaman		
5.Geçmişteki ve günümüzdeki olaylar arasında bağlantı kurar ve öğrencilerin de kurmasını sağlarım.	33	48	17	2	-		4,12	,75
14.Sorunun cevabına ulaşırken nasıl bir çözüm yolu kullandığını açıklamasını isterim.	23	48	25	4	-		3,90	,79
15.Öğrencilerden düşüncelerine kanıt göstermelerini isterim.	20	44	24	9	3		3,69	,99
16. Tarihi olaylar hakkında yorum yapmalarını isterken olayları o günün koşulları içerisinde değerlendirmelerini isterim.	30	43	20	7	-		3,96	,88
18. Öğrencilerin ders esnasında günlük yaşamla bağlantı kurmalarını sağlarım	43	44	9	4	-		4,26	,78
27. Yeni sözcüklerin veya terimlerin kullanımında örnekler vermelerini isterim	29	45	20	5	1		3,96	,88
31. Tarihi olayları tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmelerini isterim.	33	44	18	5	-		4,05	,84
TOPLAM							3,99	,52

Tablo 6'ya baktığımızda etkinliklere yönelik maddelerin ortalamaları 3,69 ile 4,26 arasında değişmektedir. En yüksek aritmetik ortalama ölçeğin 18. maddesindeki "Öğrencilerin ders esnasında günlük yaşamla bağlantı kurmalarını sağlarım,"ifadesine aitken (4,26) iken en düşük aritmetik ortalama 15.maddedeki "Öğrencilerden düşüncelerine kanıt göstermelerini isterim." ifadesine aittir (3,69).Öğretmenin ilişki kurma boyutlu yaptıkları etkinliklerin genel olarak aritmetik ortalamasınının 3,99 olduğu ve bu boyuttaki etkinliklerin "sık sık" yapıldığı görülmektedir.

Bağımsız Değişkenlerin Bağımlı Değişkenler Üzerindeki Anlamlılıklarına İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi, "Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinlikler cinsiyet, mesleki kıdem ve mezun olunan alana göre farklılaşmakta mıdır?" olarak belirlenmişti. Bu amaçla alt boyutlar düzeyinde cinsiyet ile yapılan karşılaştırmalar t-testi analizi ile mesleki kıdem ve mezun olunana göre ise varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde öğretmenlerin yaptıkları etkinlikler cinsiyet mezun olunan alan ve etkinlikler mesleki kıdem değişkenine göre ölçeğin alt boyutları üzerinde anlamlı bir

farklılık oluşturmadığı görülmektedir ($p > .05$). Makalenin sınırları açısından, anlamlı farklılıkları olmadığı için tablo halinde verilmemiştir.

Araştırmadaki son alt problem de, “Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinliklerin alt boyutları arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?” olarak ifade edilmişti. Bu ilişkiyi ortaya koymak için de ölçeğin alt boyutlarından elde edilen puanlar Pearson korelasyonu ile analiz edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretmenlerin yaptıkları Eleştirel Düşünme Etkinliklerinin Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Ait Pearson Korelasyonu Analizi Sonuçları

		Rehberlik Boyutlu Etkinlikler	Özendirici- Destekleyici Boyutlu Etkinlikler	Ortam- İmkan Sağlama Boyutlu Etkinlikler	İlişki Kurma Boyutlu Etkinlikler
Rehberlik Boyutlu Etkinlikler	r	1			
	p				
	n	100			
Özendirici- Destekleyici Boyutlu Etkinlikler	r	,828(**)	1		
	p	,000			
	n	100	100		
Ortam-İmkan Sağlama Boyutlu Etkinlikler	r	,491(**)	,589(**)	1	
	p	,000	,000		
	n	100	100	100	
İlişki Kurma Boyutlu Etkinlikler	r	,696(**)	,736(**)	,395(**)	1
	p	,000	,000	,000	
	n	100	100	100	100

** Korelasyon $p < .01$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 7’de görüldüğü gibi yapılan etkinliklerin alt boyutları arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Rehberlik boyutlu etkinlikler ile özendirici-destekleyici boyutlu etkinlikler ($r = ,828$; $p < .01$) arasında, rehberlik boyutlu etkinlikler ile ortam –imkan sağlama boyutlu etkinlikleri ($r = ,491$; $p < .01$) arasında, rehberlik boyutlu etkinlikler ile ilişki kurma boyutlu etkinlikler ($r = ,696$; $p < .01$) arasında, özendirici-destekleyici boyutlu etkinlikler ile ortam –imkan sağlama boyutlu etkinlikleri ($r = ,589$; $p < .01$), özendirici-destekleyici boyutlu etkinlikler ile ilişki kurma boyutlu etkinlikler ($r = ,736$; $p < .01$) arasında, ortam –imkan sağlama boyutlu etkinlikler ile ilişki kurma boyutlu etkinlikler ($r = ,395$; $p < .01$) arasındadır. Aralarında ilişki bulunan bu etkinlikler incelendiğinde genelde birbiri ile bağlantılı etkinlikleri içerdiği görülmektedir.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu araştırma Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptıkları etkinlikler açısından irdelenmiş ve bulgular araştırmanın problemlerinin verilmiş sırasına uygun olarak aşağıda tartışılmıştır.

Araştırmanın Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için öğretmenlerin yaptığı etkinliklere ilişkin bulgular 4 alt boyutta (*rehberlik*,

özendirici-destekleyici, ortam-imkan sağlama ve ilişki kurma etkinlikleri) ele alınmıştır. Tüm alt boyutlardaki etkinlikler öğretmenler tarafından sık sık düzeyde yapılmaktadır.

Öğretmenin temel görevi öğrenmeye rehberlik etmek ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktır. Etkili öğretim yapabilmek için öğrencilerin nasıl öğrendiklerini ve geliştiklerini bilir. Onlara yönelik olarak entellektüel, sosyal ve kişisel gelişimlerini destekleyecek etkinlikler düzenler. Eleştirel düşünme, problem çözme ve performans becerilerine ait gelişmelerini özendirmek için çeşitli öğretim stratejileri uygular (MEB, 2002:23: Akt. Öztürk 2004).

Rehberlik boyutlu etkinliklerde öğretmenlerin *her zaman* yaptıkları etkinlikler “Soru-cevap yöntemini kullanarak öğrencileri düşünmeye ve kendi düşüncelerini aktarmaya yönlendirme; öğrenci-öğrenci ve öğrenci-öğretmen iletişimini sağlama; herkese fikrini söyleme şansı tanıma ama kimseye baskı *yapmama*” olarak ortaya konulmuştur. Bu durum literatürle de tutarlıdır. Narin(2009) tarafından yapılan çalışmada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünmeye yönelik tercih ettikleri öğretim yöntemlerine ilişkin görüşlerindeki bölümünde yer alan 8. maddedeki “Sorduğum sorularla, öğrencilerin özgürce eleştiri yapabilmelerine imkan yaratmaya çalışırım.” ve “Öğrencilerden farklı düşünce geliştirenleri takdir ederim” maddelerine verilen yanıtlarla benzerlik göstermektedir. Ayrıca Yağcı (2008) tarafından yapılan çalışmada da öğretmenin sunumuna dayalı bölümünde yer alan” Sınıfta öğrencilere verileri ve çözümleri sunarım.” ve “konular işlenirken çelişkili durumları ortadan kaldırıyorum gibi maddelerle benzerlik göstermektedir.

Özendirici etkinlikler sırasında öğretmen, kolaylaştırıcı ve motive edici olmalıdır. Öğrencileri zihin jimnastiği yaptırmaya yoğunlaştırmalıdır. Soru sorarken öğrencilerin gözünü korkutmamalıdır. Çünkü düşüncelerini sağlıklı biçimde yansıtamayan öğrencilerin eleştirel düşünme becerisi kazanması mümkün değildir. Öğretmen, iletişim ve yönetimde demokratik, cesaretli, risk alabilen ve alçakgönüllü olabilmelidir. Sınıf ortamının tartışmaya, soru sormaya ve düşünceleri rahatça ifade etmelerinde özendirici olmalıdır (Özden, 2003).

Özendirici-destekleyici boyutlu etkinliklerde öğretmenlerin *her zaman* yaptıkları etkinlikler “öğrencileri soru sormaya cesaretlendirme ve konusunda öğrenciye (bu görüşe katılanlar kimler?, neden katılıyor sunuz?) sorular sorarak tartışmaya katılma özendirme” olarak ortaya konulmuştur. Bu durum Narin (2009) tarafından yapılan çalışmada “Öğrencilerin soru sorması için gayret gösteririm.” ve “farklı bakış açılarına sahip öğrencilere söz hakkı tanımaya özen gösteririm.” ifadelerine verilen yanıtlar ile tutarlılık göstermektedir. Yine Narin (2009) tarafından yapılan aynı araştırma da öğretmenlere yöneltilen açık uçlu soruda görüşmeye katılan 30 öğretmenin 14’ü eleştirel düşünmeyi sağlamak için tartışma ortamı yaratacak çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca Yağcı (2008) tarafından yapılan çalışmada da aktif katılım yoluyla öğrenme bölümünde yer alan maddelerin çoğunluğu ile de benzerlik göstermektedir.

Öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerinde öğretmenin en önemli rolü, öğrencilerin eleştirel düşüncelerini destekleyecek öğretim ortamları ve uygulamaları oluşturmaktır. Bunun için öğretmenin ilk önce öğrencilerin keşfetme ruhunu yüreklendirecek fiziksel ve entelektüel bir öğrenme ortamı oluşturması gereklidir. Buna yönelik yapılması gerekenlerden birisi sınıfın fiziksel görünümünün değiştirilmesidir. Sınıfta oturma düzeni öğrencilerle öğretmenin çok yönlü iletişim kurabilecekleri, her öğrencinin birbirini görerek yüz yüze etkileşimde bulunabilecekleri biçimde düzenlenmelidir. Bu düzen, sınıfta birçok öğrencinin pasif alıcı olma durumunu en aza indirmeye de yardımcı olacaktır (Potts,1994). Görüldüğü gibi oturma düzeni eleştirel düşünme becerisini geliştirmede önemli bir yere sahipken araştırma bulgularına göre 35. maddedeki “Oturma düzeninin (U, küme gibi) verimli tartışmaya ve dolayısıyla olumlu ve istendik bir sınıf atmosferine uygun hale getiririm” ifadesi öğretmenler tarafından *ara sıra* düzeyinde yapılmaktadır. Oturma düzenini değiştirme zaman

aldığı için ve bu durumda sınıfta bir gürültü meydana getirebileceği için bu durum öğretmenler tarafından ara sıra düzeyinde yapılmış olabilir.

Ortam-imkan sağlama boyutlu etkinliklerde öğretmenlerin *her zaman* düzeyinde yaptıkları etkinlik “öğrencilerin sınıf içinde rahatça görüşlerini ifade edebilmelerine olanak sağlarım” olup diğer etkinlikler ise *sık sık* ve *ara sıra* düzeylerinde yapılmaktadır. Yağcı (2008) tarafından yapılan çalışmada aktif katılım yoluyla öğrenme boyutuyla ilgili maddeler araştırmayı destekler niteliktedir.

Sönmez (1993)'e göre öğrencinin problemin farkına varmasına, onu anlayıp sınırlamasına, denenceler kurmasına ve diğer öğrencilerle birlikte çalışmasına imkan ve fırsat verilecek şekilde eğitim ortamı düzenlenmelidir (Akt:Aybek,2007). Bu görüş araştırma bulgularına göre grup çalışmaları gerektiren etkinlikleri sık sık düzeyde yapan öğretmenlerin görüşünü destekler niteliktedir.

Fisher (1995)'a göre öğretmen çocuklarda iletişim sağlamaya çalışırken, onların yaptığı hatalardan çok, onların çabaları ve olumlu davranışları üzerinde odaklanmalıdır.(Akt:Aybek,2006:41).

İlişki kurma boyutlu etkinliklerde öğretmenlerin *her zaman* düzeyinde yaptıkları etkinlik “öğrencilerin ders esnasında günlük yaşamla bağlantı kurmasını sağlarım” olup diğer etkinlikler ise sık sık düzeyde yapılmaktadır. Gelen (2002) tarafından yapılan çalışmada öğretmenlerin sınıfta öğrenilen bilgilerin diğer bilgilerle ilişkilendirilip, günlük yaşama uyarlamasını sağlamaları konusunda başarılı oldukları görülmesi, bulguyu destekler niteliktedir. Ayrıca Yağcı (2008) tarafından yapılan çalışmada ilişki kurma boyutuyla ilgili maddeler araştırmayı destekler niteliktedir.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki anlamlılıklarına ilişkin bulgular açısından baktığımızda, öğretmenlerin yaptığı etkinlikler alt boyutlar düzeyinde cinsiyet ile yapılan karşılaştırmalar t-testi analizi ile mesleki kıdem ve mezun olunana göre ise varyans analizi (ANOVA) gerçekleştirilmiştir. Öğretmenler tarafından yapılan etkinlikler cinsiyete, mezun olunan alana ve mesleki kıdem değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır ($p>.05$).Gelen(2002) ve Yağcı (2007) tarafından yapılan çalışmalar da bulguları destekler niteliktedir. Alt boyutları arasında ilişkiyi ortaya koymak için de ölçeğin alt boyutlarından elde edilen puanlar, Pearson korelasyonu ile analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda etkinliklerin alt boyutları arasında $p<.01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

5.Öneriler

1.Eleştirel düşünme becerisinin okullarda öğrencilere kazandırılması ancak eleştirel düşünen ve bunu destekleyen öğretmenlerle gerçekleşebilir. Bu sebeple öğretmenlerin de bu beceriyi kazanmalarını ve de geliştirmelerini sağlamak amacıyla hizmet öncesi eğitim çerçevesinde üniversitelerde eleştirel düşünme eğitimi daha fazla ağırlık verilebilir.

2. Ayrıca ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlere de hizmet içi eğitim çerçevesinde kendilerini geliştirmeleri için imkan verilebilir.

6. KAYNAKÇA

- AKAR, C. (2007) İlköğretim Öğrencilerinde Eleştirel Düşünme Becerileri (Yayımlanmamış Doktora Tezi),Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- AKINOĞLU, O. (2003). Bir Eğitim Değeri Olarak Eleştirel Düşünme. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 1(3), 7-26.
- AYBEK, B.(2006).Konu ve Beceri Temelli Eleştirel Düşünme Öğretiminin Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimi ve Düzeyine Etkisi (Yayımlanmamış Doktora Tezi).Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- AYBEK, B. (2007). Eleştirel Düşünmenin Öğretiminde Öğretmenin Rolü. *Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi*, 7(2) 23.06.2011 from http://www.universite-toplum.org/pdf/pdf_UT_322.pdf
- BEYER,K.B. (1988). Developing as cope and sequence for thinking skills instruction. *Educational Leadership*. 45(7) 26-30.
- ÇALIŞKAN,H.,(2009) Sosyal Bilgiler Öğretiminde Araştırmaya Dayalı Öğrenme Yaklaşımının Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi, Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 57-70.
- ÇUBUKCU, Z.(2006).Critical Thinking Dispositions of the Turkish Teacher Candidates” The Turkish Online Journal of Educational Technology,5(4),22-35. 23.06.2011 from <http://www.tojet.net/volumes/v5i4.pdf>
- DEMİRKAYA, H. (2003) Eleştirel Düşünme Kuramının Lise Coğrafya Programı Üzerindeki Etkileri,Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 36(1-2), 97-106
- ENNİŞ,R.H.(2001).Developing Minds: A Resource Book For Teaching Thinking,3rd Edition.Section II,Chapter 8.Arthur L.Costa(Editors) 24.06.11 from <http://www.ascd.org/publications/books/101063/chapters/Goals-for-a-Critical-Thinking-Curriculum-and-Its-Assessment.aspx>
- GELEN, İ. (2002). Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Düşünme Becerilerini Kazandırma Yeterliklerinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(10),100-119
- GÜLTEKİN, M. (2004). Öğrenme Öğretme Sürecinde Yeni Yaklaşımlar. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (14), 25-51.
- GÖMLEKSİZ, M.,N., ve Kan, A.,Ü.(2009). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme, Yaratıcı Düşünme ve Girişimcilik Becerilerini Kazandırmada Etkililiğinin Belirlenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*. 8(1),39-49.
- GÜRKAYNAK,İ.,ÜSTEL,F. VE GÜLGÖZ,S.(2003) Eleştirel Düşünme(1.baskı) e-kitap 25.06.11 from http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/elestirel_dusunme_ilk_baski.pdf
- HASKİNS,G.R.(2006).A Practica Guide to Critical Thinking, 23.06.2011from <http://skepdic.com/essays/haskins.pdf>.
- HAYRAN, İ. (2000). İlköğretim Öğretmenlerinin Düşünme Becerileri ve İşlemlerine İlişkin Görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Afyon

- KORKMAZ, Ö.(2008) Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Eğilim ve Düzeyleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD),* 10 (1), 1-13.
- KORKMAZ, Ö., ve YEŞİL, R. (2009) Öğretim Kademelerine Göre Öğrencilerin Eleştirel Düşünme Düzeyleri *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD).*10(2), 19-28
- KÜRÜM, D. (2002) Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Gücü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir
- MEB (2005) İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi 6-7.Sınıflar Öğretim Programı ve Kılavuzu (Taslak Basım), Milli Eğitim Bakanlığı Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Devlet Kitapları Müdürlüğü, Ankara.
- NARİN,N.(2009) İlköğretim İkinci Kademe Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin İncelenmesi(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- NORRIS, P. S.(1985). Synthesis of Research on Critical Thinking, *Educational Leadership*, 42 (8),40-45, 23.06.11 from http://www.ascd.org/ASCD/pdf/journals/ed_lead/el_198505_norris.pdf
- ÖZDEMİR, D. (2006). Sosyal Bilgiler Dersinin Düşünme Becerilerini Kazandırma Düzeyine İlişkin Öğretmen Görüşleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Eskişehir
- ÖZDEMİR,S.M.(2005).Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3).1-17.
- ÖZDEN, Y. (2003). Öğrenme ve öğretme. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- ÖZTÜRK, Ç. (2004). Ortaöğretim Coğrafya Öğretmenlerinin Öğretim Yöntem Ve Teknikleri Kullanabilme Yeterlilikleri Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 5(2), 75-83.
- POTTS, B. (1994). *Strategies for Teaching Critical Thinking. Practical Assessment, Research & Evaluation*, 4(3). A peer-reviewed electronic journal.ISSN 1531-7714. 22.06.11 from <http://pareonline.net/getvn.asp?v=4&n=3>
- SEFEROĞLU,S. S. ve AKBIYIK, C. (2006) .Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,30 193-200.
- SEMERCİ, N. (1999).Kritik Düşünmenin Mikro Öğretim Dersinde Eleştiri Becerisini Geliştirmeye Etkisi (F.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi örneği) (Yayımlanmamış doktora tezi), *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ.
- TDK.(1998). Türk Dil Kurumu *Türkçe Sözlük*. TDK Yayınları. Ankara.
- TÜMKAYA, S. ve Aybek,B. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin Sosyo-Demografik Özellikler Açısından İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 387-402
- YAĞCI, R (2008). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Eleştirel Düşünme: İlköğretim 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde, Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Becerilerini Geliştirmek İçin

Uyguladıkları Etkinliklerin Değerlendirilmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana

YILDIRIM, A., ve ŞİMŞEK, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları:Ankara

ZAYIF, K (2008). Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Eğilimleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.